

Ільченко О. А.

Національна академія Національної гвардії України

МЕТАФОРИЧНА МОДЕЛЬ ВІЙНИ У ВІЙСЬКОВОМУ ДИСКУРСІ УКРАЇНСЬКОГО МЕДІАПРОСТОРУ 2014–2023 РР.

У цій статті проаналізовано метафоричну модель війни у військовому / воєнному дискурсі українського сучасного медіапростору. Оскільки мова медіа – це той інформаційний простір, де суспільні реалії вперше отримують номінацію (опис) й оцінку (прагматичну) характеристику, приміряються на аксіологічну шкалу соціальних цінностей, то саме медіамова стала об'єктом вивчення цієї наукової розвідки.

Мова чітко й послідовно віддзеркалює вагомі для суспільства зрушення, реагує на них, у першу чергу, своїм лексичним складом. Метафора – «красномовний» лексичний засіб і в плані номінації, і в плані аксіології. Цим і зумовлений вибір медіаметафори як предмета цієї праці.

Актуальність теми цієї статті зумовлена необхідністю здійснити прагматичний аналіз лексичної медіаметафори, що вписується в когнітивну модель війни й реалізується в українському військовому медіадискурсі 2014–2023 рр.

У результаті дослідження з'ясовано, що метафоричні словосполучення військового / воєнного дискурсу сучасного медіапростору ґрунтуються на потенційній сполучуваності слова, у цьому разі важливу роль відіграє морфологічне вираження компонентів словосполучення. Морфологічна належність впливає й на вияв аксіологічно-прагматичної функції метафоричних словосполучень, що найпомітніше виявляється на двослівному (неускладненому) матеріалі. Прагматичне призначення метафоричних словосполучень – аксіологічна оцінка, що зумовило їхнє активне продукування в сучасній медіамові за моделлю «іменник + прикметник». Три-чотирислівні метафоричні словосполучення унаочнюють ускладнене уявлення про явище, предмет, подію тощо. Аналіз відповідних медіаметафор демонструє тенденцію: що більше слів у метафоричному словосполученні, то нижча його продуктивність у медіамові.

Морфологічний аналіз метафоричних словосполучень військового дискурсу сучасного медіапростору дав змогу простежити аксіологічно-прагматичне значення досліджуваних одиниць.

Ключові слова: метафора, метафорична модель, військовий дискурс, воєнний дискурс, медіадискурс, медіапростір, медіаметафора.

Постановка проблеми. Мова медіа – це той інформаційний простір, де суспільні реалії – події, явища, важливі персони й т. д. – уперше отримують номінацію (опис) й оцінку (прагматичну) характеристику, приміряються на аксіологічну шкалу соціальних цінностей. Так медіамова стала об'єктом вивчення цієї наукової розвідки.

Мова чітко й послідовно віддзеркалює вагомі для суспільства зрушення, реагує на них, першочергово, своїм лексичним складом. Метафора – «красномовний» лексичний засіб і в плані номінації, і в плані аксіології. Цим і зумовлений вибір медіаметафори як предмета цієї праці.

Прагматична імплікатура медіамови залежать не тільки від лексико-семантичних процесів, а й від морфологічних показників вираження компонентів метафоричного словосполучення. Виявлення властивих для військового / воєнного медіадискурсу 2014–2023 рр. характеристик і оцінок (в ана-

лізований період військовий дискурс тісно переплівся з воєнним, тому їхній поділ втратив змогу чіткого, логічного й послідовного розмежування), пов'язаних із морфологічними показниками, зумовило актуальність дослідження в цьому річизі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасну медіаметафору вивчають у різних лінгвістичних парадигмах: О. Ільченко описала метафоричну модель війни, відображену в економічному медіадискурсі [1] й у політичному дискурсі українського сучасного медіапростору [2]; проаналізувала інтерпретаційні можливості метафори, визначивши семантичні сфери, які породжують метафору в сучасному медіапросторі, та продемонструвавши когнітивний механізм продукування й інтерпретації медіаметафори [3]; Н. Костусяк, Н. Шульська, Н. Костиця аналізували метафори, що вербалізують концепт *війна*, схарактеризувавши медіаметафори, які репрезен-

тують мужність і майстерність українських захисників, реалізують супровідний меліоративний відтінок [4]; Ю. Кравцова здійснила лінгвометафоричний аналіз щодо метафоричного моделювання, описала способи параметризації метафори як семантичної і когнітивної моделі, встановила спільні для них параметри, визначила деякі дискусійні питання [5].

Метафорична модель війни у військовому / воєнному дискурсі українського медіапростору 2014–2023 рр. в морфологічному аспекті зі встановленням аксіологічно-прагматичної настанови медіаметафори не була.

Постановка завдання. Мета статті – описати метафоричну модель війни у військовому / воєнному українському медіадискурсі 2014–2023 рр. у морфологічному аспекті з визначенням аксіологічно-прагматичної функції сучасної медіаметафори.

Виклад основного матеріалу. Метафори виконують важливу прагматичну функцію, вони природно й органічно вписуються в сучасний військовий медіадискурс. Як вияв і відображення прагматико-стилістичних тенденцій сучасної медіамови виступають морфологічні процеси. Стійкість характеристик і оцінок військових і воєнних реалій залежить від засобів морфологічного вираження компонентів медіаметафори.

Дібраний матеріал дав змогу зафіксувати військові / воєнні медіаметафори, серед них іменні і зрідка дієслівні словосполучення. Іменні метафоричні словосполучення варто розрізнити за зметафоризованим словом: а) словосполучення, де таким словом є іменник; б) словосполучення зі зметафоризованим прикметником; в) словосполучення, в якому вживається прислівник у переносному значенні.

Іменні метафоричні словосполучення зі зметафоризованим компонентом надають військовій реалії стійкої характеристики-оцінки, чим дають змогу метафорі зреалізувати аксіологічно-прагматичну функцію в медіатексті. Метафоричне значення іменника зреалізовується в таких моделях:

1) зметафоризований іменник + прикметник у прямому значенні:

АРТИЛЕРИСТСЬКА ТИША. Припинення артилеристських обстрілів. *Артилеристська тиша.* Т/к «UBR», 15 лютого 2015.

ГАРМАТНЕ М'ЯСО. Ворожа жива сила, яка, перебуваючи на українській території, неминуче стане жертвою гарматних обстрілів ЗСУ. *У Мелітопольському районі патріоти впізнали ще одного кандидата в «гарматне м'ясо» (фото)* (заголовок). <https://ria-m.tv/ua/>

[news/329146/u_melitopolskomu_rayoni_patrioti_vpiznali_sche_odnogo_kandidata_v_garmatne_myaso_\(foto\).html](https://ria-m.tv/ua/news/329146/u_melitopolskomu_rayoni_patrioti_vpiznali_sche_odnogo_kandidata_v_garmatne_myaso_(foto).html), РІА-Південь, 04 вересня 2023.

«НІЧНЕ САФАРІ». Обстріли ворожих позицій у темну пору доби. *Бійці морської піхоти влаштовують «нічне сафарі» на російських військових за допомогою дронів, озброєних гранатами.* <https://hronikers.com/2023/03/09/yak-morpikhy-dostavliaiut-nichni-podarunku-rosiyskym-okupantam-video/>, Hronikers, 09 березня 2023.

СНАРЯДНИЙ ГОЛОД. Нестача боєприпасів. *Жива сила для росіян дешевше, – лейтенант Нацгвардії про так званій снарядний голод окупантів* (заголовок). https://24tv.ua/prigozhin-bidkayetsya-cherez-snaryadny-golod-pro-shho-tse-svidchit_n2271896, 24 канал, 11 березня 2023.

Іменник-метафора привертає до себе увагу медіаспоживача, а прикметник, ужитий у прямому значенні, стає фоном, тлом, що вказує на дискурсивні (контекстуальні) умови метафоричного значення відповідного словосполучення. Декодування такого метафоричного словосполучення передбачає декодування оказіонального значення іменника, у якому криється прагматична функція медіаметафори.

2) іменник + іменник у родовому відмінку:

БОГИНЯ ВІЙНИ. Самохідна артилерійська установка (САУ) «Богдана». *Богиня війни. Як Україна нарощує виробництво САУ «Богдана»* (заголовок). *Десятки машин вже на фронті. Як Україні вдалося поставити на конвеєр артилерійську установку під час війни.* <https://www.epravda.com.ua/publications/2023/12/12/707553/>, Економічна правда, 12 грудня 2023.

«КУЧА МЕТАЛУ». Ідеться про танки російських окупантів Т-90 М «Прорив». Під час їхньої перевірки з'ясувалося, що машина нічим не відрізняється від Т-72, за словами начальника Центру досліджень трофейного та перспективного озброєння та військової техніки, полковника Сергія Бачуріна в інтерв'ю Армія Inform. *«Куча металу»: РФ втратила мільярди через трофейні танки Т-90 М «Прорив», – військовий ЗСУ* (заголовок). <https://focus.ua/uk/voennye-novosti/566530-kuchametalu-rf-vtratila-milyardi-cherez-trofejni-tanki-t-90m-proriv-vijskovij-zsu>, Фокус, 15 травня 2023.

ПРИВИД КИСВА. Миська легенда про учасника російсько-української війни, українського пілота-аса; збірний образ пілотів 40-ї бригади тактичної авіації. Його описують як пілота МіГ-29, який за перші 30 годин російського вторгнення в Україну здобув 6 повітряних перемог у небі над Києвом: збив 2 літаки Су-35, 2 літаки

Су-25, по 1 літаку Су-27 і МіГ-29. Як і для чого створили міф про «Привида Києва», розповіли у НАН України (заголовок). Після повномасштабного вторгнення російських військ на територію нашої держави українці почали поширювати у соціальних мережах інформацію про героїзм наших бойових льотчиків. Так з'явилася легенда про «Привида Києва» – пілота літака МіГ-29, який за перші 30 годин російського вторгнення нібито здобув 6 повітряних перемог у небі над столицею. <https://suspilne.media/557557-ak-i-dla-cogo-stvorivsa-mif-pro-privida-kieva-rozpozvili-ukraini/>, Суспільне, 24 серпня 2023.

«ТУРИСТИ» ПУТІНА. Диверсанти з Росії, Білорусі, які проникають в Україну з метою влаштування провокацій та «роздмухування» міждержавного конфлікту. У Київ проникли «туристи» Путіна. Це люди, головна мета яких влаштувати провокації та підштовхувати до конфліктів. Т/к 1+1, 17 квітня 2014.

Образність у таких іменних метафоричних словосполученнях військового / воєнного медіадискурсу, як видається, більш цілісна, ніж у метафоричних словосполученнях, побудованих за моделлю іменник + прикметник, чим зумовлена їхня частотність продукування.

3) зметафоризований іменник + іменник у місцевому відмінку:

ПЕКЛО В РЕАЛЬНОСТІ. Бомбосховище з неналежними побутовими умовами для довготривалого перебування. Про те, що бомбосховища Донецька – це **пекло в реальності**, говорять чимало жителів обласного центру. Бруд, сморід, сльози і кров. В бункері – саморобні лежанки, вкриті різнобарвним ганчір'ям. Ковдри усіх можливих кольорів. Постільна білизна різного ступеня свіжості. Сиро і холодно. <https://www.radiosvoboda.org/a/26774137.html>, Радіо Свобода, 03 січня 2015.

Іменні метафоричні словосполучення військового медіадискурсу зі зметафоризованим прикметником (порівняно зі словосполученнями зі зметафоризованим іменником) характеризуються низькою частотністю, оскільки прикметник у ролі залежного члена словосполучення ризикує залишатися поза увагою реципієнта і знижує динамізм висловлювання. Вилучення метафори-прикметника може спричинити до буквального значення виразу. Експресивно потужнішими виявляються словосполучення з метафорою-іменником, ніж метафорою-прикметником, пор.:

«НЕЗРУЧНИЙ» СОЛДАТ. Військовослужбовець, який бунтує проти командирів і відмов-

ляється йти в атаку. «Важко оцінити масштаби такої практики»: в ЗС РФ вигадали, як карати «незручних» солдатів. <https://focus.ua/uk/voennye-novosti/554512-vazhko-ociniti-masshtabi-takoj-praktiki-v-zs-rf-vigadali-yak-karati-nezruchnih-soldativ>, Фокус, 11 березня 2023.

«ОДНОРАЗОВИЙ» СОЛДАТ. Російський військовий, який відмовляється воювати, відправлений до штурмового загону. Військовий РФ розповів про «одноразових» солдат, яких примусово відправляють до штурмових загонів (заголовок). <https://tsn.ua/ato/viyskoviy-rf-rozpozviv-pro-odnorazovih-soldat-yakih-primusovo-vidpravlyayut-do-shturmovih-zagoniv-2283760.html>, ТСН, 12 березня 2023.

«ПЕКЕЛЬНИЙ» ВОГОНЬ. Ідеться про ситуацію, коли львівські військові із 103-ї бригади Сил територіальної оборони ЗСУ помітили бронетехніку ворога під час бойового чергування і показали відео удару по танку противника. Захисникам удалося знешкодити танк за допомогою БПЛА з інтегрованою бойовою частиною, що здатні оперативно атакувати ціль або виконувати завдання, передбачені закладеним алгоритмом. Українські воїни накрили ворожий танк «пекельним» вогнем (заголовок). <https://war.obozrevatel.com/ukr/ukrainski-voini-nakrili-vorozhij-tank-pekelnim-vognem-video.htm>, Obozrevatel, 04 червня 2023.

«РОЗУМНА» БОМБА. Високоточна керована бомба. ЗСУ почали використовувати «розумні» бомби JDAM: з'вилося відео удару і його наслідків. <https://ukrayina.pl/ukrayina/7,183471,29543359,1047-1057-1059-1087-1086-1095-1072-1083-1080.html>, Gazeta, 09 березня 2023.

«ТРОФЕЙНІ» ШЕВРОНИ. Ідеться про те, що батальйон Сил ТрО України вибив групу російських найманців із позицій на висоті 224.0 північніше міста Бахмут на Донеччині. Командир батальйону Олег Ширяєв показав шеврони окупантів, які тероборонівці здобули в бою. На нашивці – портрет Владимира Путіна, російський триколор і надпис «штурмова бригада Ветерани». Бійці ТрО розбили російську ПВК «Ветерани» під Бахмутом: командир показав «трофейні» шеврони (заголовок). <https://www.stopcor.org/ukr/section-uanews/news-bijtsitro-rozbili-rosijsku-pvk-veterani-pid-bahmutom-komandir-pokazav-trofejni-shevroni-16-05-2023.html>, СТОПКОР, 16 травня 2023.

Аналіз дібраного медіаматеріалу демонструє, що прикметники схильні до набуття й репрезентації аксіологічної оцінності, це пов'язано з їхнім категоріальним значенням (атрибутив-

ністю). Під впливом діючої в медіамові тенденції до головної функції прикметника – вираження ознаки – додається функція оцінки, тому навіть відносні прикметники в медіамові регулярно набувають ознак якісних.

4) іменник + прислівник:

«**ДЕМОКРАТІЯ ПО-РАШИСТСЬКИ**». Примусові вибори на окупованій російським режимом території. *Мер Мелітополя Іван Федоров навів приклад «демократії по-рашистськи» на окупованій території Запорізької області.* <https://novosti-n.org/ua/news/Mer-Melitopolya-naviv-ryklad-demokratiji-porashystsky-na-okupovaniy-terytoriyi-275255>, Новини N, 02 вересня 2023.

Метафоричні словосполучення за моделлю «іменник + прислівник» у військовому медіадискурсі творяться нерегулярно, на що вказує поодинокість прикладів. Відповідні медіаметафори втрачають прагматичний «блиск» й губляться на фоні іменних словосполучень із прикметниками.

Дієслівні метафоричні словосполучення сучасного українського медіапростору вирізняються певною смисловою несамостійністю, що й зумовило їхню малопродуктивність, пор.:

«**ПРОБИТИ КОРИДОР**». Ідеться про те, що російські війська намагатимуться порушити моноліт українською оборони, перебити сухопутний коридор і вийти до річки Оскіл. *У Східному угрупованні військ пояснили, для чого росіяни намагаються «пробити коридор» в обороні ЗСУ біля Новоєгорівки на Луганщині* (заголовок). <https://www.ostro.org/news/u-shidnomu-ugrupovanni-vijsk-po-yasnyly-dlya-chogo-rosiyanu-pamagayutsya-probyty-korydor-v-oboroni-i434878>, Острів, 03 вересня 2023.

Складні медіаметафори складаються з трьох і більше повнозначних слів. Кількість (повнозначних) слів у метафоричному словосполученні визначається тією кількістю слів, що є необхідною для впізнання метафоричної семантики; вилучення будь-якого з компонентів спричиняє втрату переносного значення, неповноту виявлення значення, пор.:

ДЗЕРКАЛО ЧУЖОЇ ВІЙНИ. Відображення подій в медіапросторі про воєнні дії. З початку повномасштабної російсько-української війни медіа були прикуті до відповідних подій на території України, 07 жовтня 2023 року новинні акценти почали чергуватися з ізраїльськими. *Дзеркало чужої війни* (заголовок). *На початку 2023 року Україна була для всього світу практично монопольним постачальником новин про жахіття війни. До кінця року нашу монополію було втрачено: тепер військові новини з України*

чергуються з новинами з Ізраїлю та Гази. <https://www.pravda.com.ua/articles/2023/12/16/7433113/>, Українська правда, 16 грудня 2023.

«**МОРЕ ВОГНЮ І ВИБУХІВ**». Ідеться про великі території на Півдні України, заміновані російськими окупантами, у зв'язку із цим українським військовим наступати на Мелітопольському напрямку складно навіть із західною бронетехнікою. *«Море вогню і вибухів»: окупанти підпалюють свої мінні поля на Мелітопольському напрямку* (заголовок). https://ria-m.tv/ua/news/329029/more_vognyu_i_vibuhiv_okupanti_pidpalyuyut_svoi_minni_polya_na_melitopolskomu_napryamku.html, РІА-Південь, 02 вересня 2023.

«**ПРИВАТНА АРМІЯ ПУТІНА**». Російські найманці. *Харківські тероборонівці взяли в полон найманців «приватної армії путіна»: Відео з фронту* (заголовок). *Харківські тероборонівці показали результати контрнаступу – в полоні 8 російських найманців.* <https://dumka.media/ukr/war/1686039795-harkivski-teroboronivtsi-vzyali-u-polon-naumantsiv-privatnoyi-armiyi-putina-video-z-frontu>, Думка, 06 червня 2023.

Іноді метафоричним словосполученням у військовому медіадискурсі не вистачає для семантичної й образної завершеності двох-трьох слів, це – значно ширші словесні комплекси, пор.:

«**МІСЦЕВИЙ РЕЖИМ НАДЗВИЧАЙНОЇ СИТУАЦІЇ**». Ідеться про проведення аварійно-рятувальних і невідкладних робіт з ліквідації наслідків надзвичайної ситуації, спричиненої руйнуваннями Каховської ГЕС. *Окупаційна влада Нової Каховки запровадила на території міста та прилеглих населених пунктів «місцевий режим надзвичайної ситуації».* <https://most.ks.ua/news/url/okupanti-zaprovadili-v-novij-kahovtsi-mistsevij-rezhim-nadzvichajnoji-situatsiji/>, Мост, 06 червня 2023.

Висновки і пропозиції. Метафоричні словосполучення військового / воєнного дискурсу сучасного медіапростору ґрунтуються на потенційній валентністній сполучуваності слова, у цьому разі важливу роль відіграє морфологічне вираження компонентів словосполучення. Морфологічна належність впливає й на вияв аксіологічно-прагматичної функції метафоричних словосполучень, що найпомітніше виявляється на двослівному (неускладненому) матеріалі. Прагматичне призначення метафоричних словосполучень – аксіологічна оцінка, що зумовило їхнє активне продукування в сучасній медіамові за моделлю «іменник + прикметник». Три-чотирислівні метафоричні словосполучення унаочнюють ускладнене уявлення про явище, предмет, подію тощо. Аналіз відпо-

відних медіаметафор демонструє тенденцію: що більше слів у метафоричному словосполученні, то нижча його продуктивність у медіамові.

Перспективу подальших досліджень убачаємо в когнітивно-прагматичному аналізі медіаметафор

політичного, економічного, військово-воєнного медіадискурсів. Актуальним вважаємо упорядкування лексикографічної праці, яка би сформувала синхронний зріз продукування медіаметафори воєнного періоду в Україні.

Список літератури:

1. Ільченко О. А. Метафорична модель війни економічного медіадискурсу 2014–2023 рр. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Філологія»*. № 61, 2023. С. 53–56. DOI <https://doi.org/10.32782/2409-1154.2023.61.13>
2. Ільченко О. А. Метафорична модель війни в політичному дискурсі українського медіапростору 2014–2023 рр. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*. Том 34 (73) № 1, 2023. Частина 1. С. 21–25. DOI <https://doi.org/10.32782/2710-4656/2023.1.1/04>
3. Ільченко О. А. Оцінна імплікатура медіаметафори (на україномовному медіаматеріалі 2000–2022 рр.). *Innovative pathway for the development of modern philological sciences in Ukraine and EU countries: Scientific monograph. Volume 2*. Riga, Latvia : «BaltijaPublishing», 2022. P. 139–153. DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-196-1-28>
4. Костусяк Н. М., Шульська Н. М., Костриця Н. М. Метафорична вербалізація концепту ВІЙНА в сучасних медійних заголовках. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія*. 2022. № 56. С. 60–65. URL : <http://www.vestnik-philology.mgu.od.ua/archive/v56/13.pdf>
5. Кравцова Ю. В. Типи і параметри метафоричних моделей. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія*. 2022. № 56. С. 66–70. URL : <http://www.vestnik-philology.mgu.od.ua/archive/v56/14.pdf>

Pchenko O. A. THE METAPHORICAL MODEL OF WAR IN THE MILITARY DISCOURSE OF THE UKRAINIAN MEDIA SPACE 2014–2023

This article analyzes the metaphorical model of war in the military discourse of the Ukrainian modern media space. Since the language of the media is the information space where social realities are first given a nomination (description) and an evaluative (pragmatic) characteristic, are measured on the axiological scale of social values, then it is the media language that has become the object of study of this scientific investigation.

Language clearly and consistently reflects significant shifts in society, reacts to them, first of all, with its lexical composition. Metaphor is an «eloquent» lexical device both in terms of nomination and in terms of axiology. This determined the choice of media metaphor as the subject of this work.

The relevance of the topic of this article is determined by the need to carry out a pragmatic analysis of the lexical media metaphor, which fits into the cognitive model of war and is implemented in the Ukrainian military media discourse of 2014–2023.

As a result of the research, it was found that the metaphorical word combinations of the military discourse of the modern media space are based on the potential combinability of the word, in this case the morphological expression of the components of the word combination plays an important role. Morphological affiliation also affects the manifestation of the axiological-pragmatic function of metaphorical phrases, which is most noticeable in two-word (uncomplicated) material. The pragmatic purpose of metaphorical phrases is an axiological assessment, which led to their active production in the modern media language according to the «noun + adjective» model. Three- or four-letter metaphorical phrases illustrate a complicated idea of a phenomenon, object, event, etc. The analysis of relevant media metaphors shows a tendency: the more words in a metaphorical phrase, the lower its performance in the media language.

Key words: *metaphor; metaphorical model, military discourse, media discourse, media space, media metaphor.*